

/419/ – Malé písňové formy

se vyskytují nejen v hudbě vokální (zpívané), tedy v písních, ale i v hudbě instrumentální (nástrojové). Těchto HF skladatelé používají např. v drobných instruktivních nebo koncertních skladbách pro různé nástroje, hlavně pro klavír. Rozeznáváme tyto základní druhy:

- 1/ **MPF (malá písňová forma) jednodílná** je tvořena jednodílným melodickým útvarem, tedy jedinou větou nebo periodou, např. píseň *Pec nám spadla*, pro tuto HF používáme schematické značení: **a**
- 2/ **MPF dvojdílná** je tvořena dvěma různými melodickými útvary, např. píseň *Rožnovské hodiny*, *Okolo Třeboně*, schema je: **a b**
- 3/ **MPF třídílná** je složena ze tří dílů, vzácně podle schematu: **a b c**, častěji podle schematu: **a b a**, jako příklad uvedeme píseň *Měsíček svítí*, *Černé oči*.
- 4/ **MPF dvojdílná s náznakem třídílnosti (též PF s malým návratem)** je nejčastějším typem, má schema: **a (8 taktů), b (4 takty), a/ půl (4 takty)**, díl b a druhá polovina dílu a v závěru tvoří dohromady jednu periodu, proto hovoříme o MPF dvojdílné. Jako příklad nám poslouží většina lidových písní ve kterémkoli zpěvníku.

Velké písňové formy

- 1/ **VPF (velká písňová forma) třídílná** je složena z malých písňových forem, ve schematu: **A B A** nebo **A B C** představuje každý velký díl jednu MPF, např. **A**=aba, **B**=cd, atd.
- 2/ **VPF dvojdílná** má schema **A B** a platí totéž, jako u VPF třídílné. Velké písňové formy se používají většinou v hudbě instrumentální, a to např. v klavírních nebo orchestrálních skladbách, které jsou zpracováním tanců. Díl **B** se v těchto skladbách nazývá **TRIO** a bývá v subdominantní tónině (tónině postavené na 4. stupni tóniny výchozí).

/420/ - Variace

je hudební forma, která je vlastně **obměňováním tématu**. Od 18. století psali skladatelé instruktivní skladby ve formě variací. Jako téma použili melodii vlastní nebo cizí (např. Variace na Mozartovo téma). Jako téma se nejlépe hodila jednoduchá, snadno zapamatovatelná melodie, která měla zpravidla malou písňovou formu. Schema variací je: **a a1 a2 a3 ...**, kde další písmena s čísly jsou jednotlivými variacemi. V této hudební formě je uplatněn princip gradace (stupňování) tak, že vždy každá další variace je obtížnější a tím přináší větší napětí hudebního proudu. V klasických variacích byla také pro kontrastní zpestření vkládána doprostřed variace **minore** (mollová) nebo ve skladbě, která byla v mollové tónině, doprostřed variace **maggiore** /**MADŽÓRE**/ (durová). Variace píše skladatelé od dob Corelliho a J.S. Bacha dodnes.

Rondo

je hudební skladba s **několikerým návratem hlavního tématu**, název je odvozen od francouzského slova *rondeaux* /**RONDÓ**/= kroužek, schéma této HF je: **a b a c a d a** Podstatou ronda tedy je, že **hlavní rondová myšlenka musí zaznít alespoň třikrát a musí být prostrídána různými mezivěťmi**.

Takto popsaná HF se ovšem vyskytuje velmi zřídka a dá se označit jako **malé rondo**. Když místo dílu **a** zazní vždy **A**, tedy velký díl, pak skladbu označíme jako **velké rondo**. Často je tato HF kombinována též s jinými HF, pak hovoříme o **sonátovém rundu**, atd.

Cv. 420a – Škrtněte slovo, které tam nepatří:

Periodicita je – stupňování – opakování – vydání tiskem.

Kontrast je – protiklad – návrat – stupňování – protimelodie.

Gradace je symetrie – stupňování – souměrnost – hra na struně d.

Symetrie je – vedení melodie k vrcholům – souměrnost.

Tyto principy najdeme – i v jiných oborech lidské činnosti, nejen v hudbě.

/421/ – Sonátová forma

je HF, kterou je nutno odlišit od barokní sonáty. **Tato** byla většinou čtyřvětá a věty v ní byly monotematické (vystavěné z jediného tématu), kontrast se zde realizoval pouze mezi větami sonáty, hlavně ve střídání pomalého a rychlého tempa.

Klasická sonátová forma vznikla v 18. století a jsou pro ni příznačné **dva hlavní principy (zásady)**:

1/ **zavedení druhého, kontrastního tématu**

2/ **třídílnost**

K principu prvnímu: Věta napsaná v sonátové formě začíná tedy **hlavním tématem**, které bývá energické, s výraznou melodií a rytmem, po něm následuje **vedlejší téma**, které bývá zpěvnější a lyrické, výrazově jemnější, tedy **kontrastní** (protikladné) k tématu hlavnímu. Někdy skladatel použije ještě téma třetí – **závěrečné**.

K principu druhému: Tři díly věty v sonátové formě se nazývají:

a/ expozice, ve které proběhne uvedení hlavního, vedlejšího, eventuálně závěrečného tématu, každé z témat je v jiné tónině, což je další druh kontrastu

b/ provedení je část věty v sonátové formě, kde dochází k vrcholu. Skladatel využívá protikladnosti témat a stupňuje hudbu k dramatickému vyvrcholení. Používá při tom všech možností motivických a tématických změn.

c/ repríza je závěrečný díl, ve kterém jsou zopakována témata všechna, a to v hlavní tónině, tedy v tónině výchozí, ve které poprvé zaznělo v expozici hlavní téma. Někdy bývá repríza nahrazena pouze tematickou kodou (dohrou), to platí zvláště u skladeb 19. a 20. století.

/422/ – Homofonie a polyfonie

Homofonie je takový druh hudby, kdy k hlavní melodii jsou ostatní hlasy připojeny jako hlasy vedlejší, tvořící většinou nějak rytmizovaný akordický doprovod. (Odvozeno od homo – stejno, fóné – zvuk, výrazy pocházejí z řečtiny)

Polyfonie uplatňuje naopak všechny hlasy jako rovnocenné, kdy každý přináší samostatnou melodii. Jedná se o nejméně dva hlasy. (Označení odvozeno od řeckého slova poly- -mnoho, více), jiný název je **kontrapunkt** (z latinského punctus contra punctum – nota proti notě) nebo česky vícehlas.

Kontrapunkt rozlišujeme na **imitační** (téma je imitováno=napodobováno v dalších hlasech a na **neimitační** (každý hlas vystavěn z jiného tématického materiálu). Většina kontrapunktických hudebních forem dále probraných jsou KP (kontrapunkt.) formy imitační:

Kontrapunktické HF

1/ **kánon** je přísné zopakování celé hudební věty s určitým časovým posunem (zpožděním např. o 2 takty), v 18. století byly v oblíbenosti různé druhy kánonů, např. zrcadlový, račí, hádankový, atd.

2/ **invence** je vytvořena z jednoho tématu, které zaznívá ve dvou nebo třech hlasech (např. J.S. Bach – Dvoj a tříhlasé invence)

3/ **passacaglia** /**PASAKALJA**/ a **ciaccona** /**ČAKÓNA**/ jsou jediné neimitační KP formy. Téma je tvrdošijně opakováno v jednom hlase, většinou v basu (basso ostinato) a ostatní hlasy tvoří kontrapunktický doprovod z jiného hudebního materiálu.

4/ **fuga** je nejsložitější KP forma. Jediné téma fugy postupně zaznívá ve všech hlasech. Poprvé zazní sólově v jednom hlase a nazývá se **vůdce**, pak nastoupí na dominantě jako **průvodce** v druhém hlase a první hlas tohoto průvodce doprovází takzvanou **protivětou**. Fuga bývá čtyřhlasá a kromě monotematickosti (vystavění z jediného tématu) má druhou důležitou vlastnost třídílnost, ta se promítla do později vzniklé sonátové formy).

Díly fugy se nazývají:

(**a/ expozice** – nástup tématu ve všech hlasech, **b/ provedení** – práce s tématy – vrchol fugy, **c/ těsna** – hlasy nastoupí rychle po sobě)

5/ **fugetta** je malá fuga, (**fugáto** – nástup věty na způsob fugy)